

УДК 159.9.072:316.64

О. Ю. Дроздов

Received December 04, 2015;

Revised March 03, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА АПРОБАЦІЇ МЕТОДИКИ «ШКАЛА АНТИРОСІЙСЬКОСТІ» («ШАР»)

У статті описано авторську методику діагностики політико-психологічного феномену антиросійськості. Остання визначається як різновид соціальної установки до негативного (критичного) сприймання Росії як держави (у політико-економічному вимірі) та країни (у культурному плані). Наведено результати емпіричного дослідження антиросійськості мешканців різних політико-ідеологічних регіонів України навесні 2015 р. («Північний Схід», «Галичина», «Південь» та «Схід без Донбасу», $n = 253$, 87 чоловіків та 166 жінок), що дало змогу виокремити три типи цього явища: 1) політико-економічний – критичне ставлення до внутрішньої та зовнішньої політики Росії, її економіки і, відповідно, співробітництва з нею; 2) культурний – антипатія до Росії як країни, її культурної спадщини, заперечення культурної та історичної близькості народів Росії та України; 3) мовний – критичне ставлення до російської мови та культурних каналів її трансляції, відмова у наданні їй офіційного статусу. Описано алгоритм створення авторського опитувальника «ШАР» (шкала антиросійськості), котрий містить 16 завдань, розподілених за трьома вищезгаданими типами. Наведено результати перевірки валідності та надійності методики, які дали змогу розглядати її як перспективний діагностичний інструмент політико-психологічних та соціологічних досліджень масової політичної (геополітичної) свідомості. Показано регіональні особливості поширення антиросійських установок. Зокрема, було виявлено, що найвищі показники антиросійськості (за всіма типами) мали місце в досліджуваних з Галичини, а найнижчі – в мешканців Півдня. У представників Східної України порівняно з усіма іншими регіональними групами були найбільші показники стандартного відхилення.

Ключові слова: установка, Росія, антиросійськість, методика, надійність, валідність, норми.

Drozдов O. Yu. The Experience of Creating and Testing the Diagnostic Technique “Scale of anti-Russianess” (“SAR”). The author’s diagnostic technique of politic and psychological phenomenon of anti-Russianess is described in the article. The latter is defined as a kind of social attitude to a negative (critical) perception of Russia as a state (in political and economic terms) and a country (in cultural terms). The results of empirical research of anti-Russianess among the residents of different political and ideological regions of Ukraine in the spring of 2015 (“Northern East”, “Galicia”, “South” and “East without Donbass”, $n = 253$, 87 male and 166 female) are presented. These results allowed distinguishing three types of this

phenomenon. They are 1) political and economic – critical attitude to domestic and foreign policy of Russia, its economy, and therefore cooperation with it; 2) cultural – antipathy to Russia as a country, its cultural heritage, denial of cultural and historical closeness of the Russians and the Ukrainians; 3) language – a critical attitude to the Russian language and cultural channels of its broadcasts, denial of its official status. The algorithm of creating the author's questionnaire "SAR" (scale of anti-Russianness), which contains 16 items distributed according to the three abovementioned scales, is described. The results of the validity and reliability of this technique are presented. According to them this technique is considered as a promising diagnostic instrument of politic and psychological and sociological studies of mass political (geopolitical) consciousness. The regional peculiarities of anti-Russian attitudes propagation are shown. In particular, it was exposed, that the highest levels of anti-Russianness (by all types) were among habitants from Galicia, and the lowest ones were among habitants from South region. The representatives of East Ukraine as compared to all other regional groups had the highest indexes of standard deviation by all scales.

Keywords: attitudes, Russia, "anti-Russianness", test, reliability, validity, norms.

Дроздов А. Ю. Опыт создания и апробации методики «Шкала антироссийскости» («ШАР»). В статье описана авторская методика диагностики политико-психологического феномена «антироссийскости». Последняя определяется как разновидность социальной установки к негативному (критическому) восприятию России как государства (в политико-экономическом аспекте) и страны (в культурном). Приведены результаты эмпирического исследования антироссийскости жителей разных политико-идеологических регионов Украины весной 2015 г. («Северо-Восток», «Галичина», «Юг» и «Восток без Донбасса», n = 253, 87 мужчин и 166 женщин), которые позволили выделить три типа данного явления: 1) политико-экономический – критическое отношение к внутренней и внешней политике России, её экономике, и, соответственно, сотрудничеству с ней; 2) культурный – антипатия к России как стране, к её культурному наследию, отрицание культурной и исторической близости народов России и Украины; 3) языковой – критическое отношение к русскому языку и культурным каналам его трансляции, отказ в придании ему официального статуса. Описан алгоритм создания авторского опросника «ШАР» (шкала антироссийскости), содержащего 16 заданий, распределенных по трём вышеупомянутым типам. Приведены результаты проверки валидности и надежности методики, которые позволяют рассматривать её как перспективный диагностический инструмент политико-психологических и социологических исследований массового политического (геополитического) сознания. Показаны региональные особенности распространения антироссийских установок. В частности, было выявлено, что наивысшие показатели антироссийскости (по всем типам) имели место у испытуемых из Галичины, а самые низкие – у жителей Юга. У представителей Восточной Украины по сравнению со всеми другими региональными группами были наивысшие показатели стандартного отклонения.

Ключевые слова: установка, Россия, антироссийскость, методика, надежность, валидность, нормы.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним з основних соціально-психологічних наслідків україно-російського конфлікту, що розпочався 2014 р., стало поширення у вітчизняній масовій політичній свідомості феномену «антиросійськості». Зокрема, результати наших досліджень засвідчили його прояв як на когнітивному (критичні, негативні уявлення), так і на емоційно-мотиваційному рівні (антипатія, небажання у процвітанні тощо) [1]. Враховуючи інерційність масової свідомості, можна спрогнозувати лонгітюдний характер цього явища (навіть за умов поліпшення міждержавних стосунків у перспективі). Все це поставило перед нами два завдання – здійснення психологічного аналізу «антиросійськості» як політико-психологічного феномену та створення відповідного діагностичного інструментарію. Отже, **мета статті** – висвітлення результатів апробації авторської методики діагностики антиросійськості «ШАР». Для реалізації мети було використано такі **методи**: теоретичні (аналіз наукових джерел), емпіричні (опитування, шкалювання), математико-статистичні (первинний та вторинний статистичний аналіз за допомогою пакету SPSS.10).

Аналіз досліджень цієї проблеми. «Антиросійськість» (далі – АР), на наш погляд, можна порівняти з іншим, більш відомим та поширеним у світі політико-психологічним явищем – «антиамериканізмом». Останній визначається як світоглядна установка, що передбачає негативне сприймання США як держави та американського суспільства зокрема. Результати проведених досліджень свідчать, що вираженість антиамериканізму у світі коливається залежно від регіону. Наприклад, у країнах Азії був більше виражений культурний та політичний антиамериканізм, тоді як у країнах Західної Європи – економічний [3]. Зазначимо, що зарубіжні науковці досліджують й інші варіанти негативних установок до країн, зокрема Ізраїлю [4], Німеччини [5] тощо. Вивчення динаміки ставлення до Росії є одним з основних напрямів вітчизняних соціологічних досліджень. Однак ми вважаємо, що традиційні соціологічні «індикатори» типу запитань «*Як Ви загалом зараз ставитеся до Росії?*» [2] не дуже підходять для психологічного розуміння АР, адже виявлене таким чином узагальнене емоційне ставлення нівелює психосемантичні аспекти сприймання (в кожного може бути власне уявлення про Росію, починаючи з політичного лідера і закінчуючи цивілізаційним простором).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ми припустили, що, як і «антиамериканізм»,

АР може проявлятися в різних формах – політичній (неприйняття політики та офіційної ідеології Росії), економічній (вороже ставлення до російських товарів, негативне сприймання перспектив економічного співробітництва) та культурній (критичне оцінка складників та «продуктів» російської культури – мови, кінопродукції тощо). Відповідно, АР попередньо можна визначити як різновид соціальної установки до негативного (критичного) сприймання Росії як держави (у політико-економічному вимірі) та країни (у культурному вимірі). Така «багатобічність» є цілком природною, адже вона пов'язана з системним та багатобічним характером самої масової геополітичної свідомості. Фактично АР є варіантом («синдромом») геополітичної інтолерантності, а тому її сутність не слід зводити до етнічних антиросійських установок (які традиційно вивчаються у соціологічних та етнопсихологічних дослідженнях), хоча вони, безумовно, можуть мати місце у вигляді окремих складників.

Для визначення кількісних та якісних параметрів АР в українському суспільстві та побудови відповідної психодіагностичної методики у березні-квітні 2015 р. ми здійснили дослідження у чотирьох регіонах країни – «Північний Схід» (м. Чернігів), «Галичина» (м. Львів), «Південь» (м. Одеса) та «Схід без Донбасу» (м. Дніпропетровськ). Такий розподіл, на наш погляд, забезпечив відносну територіальну репрезентативність вибірки. Останню (n = 253, у т. ч. 87 чоловіків та 166 жінок) утворили студенти (n = 137; середній вік – 21 рік), співробітники та викладачі (n = 116; середній вік – 42 роки) Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара¹.

Досліджуваним за 5-бальною шкалою пропонувалося оцінити міру своєї згоди із 27 твердженнями (табл. 1). Підбір останніх відбувався через аналіз геополітичного дискурсу у вітчизняних ЗМІ (наприклад, «*Росія є ворогом України*»), а також геополітичних стереотипів («*Конфлікт Росії та України є абсурдним, адже це братські країни*»). У результаті було обрано дев'ять тверджень на «політичну

¹ Автор висловлює подяку В. Гупаловській (Львів), Н. Родіній (Одеса) та З. Бондаренко (Дніпропетровськ) за допомогу в організації дослідження.

АР» (типу «*Усі проросійські політичні сили в Україні – це зрадники*»), дев'ять – на «економічну АР» («*Я намагаюсь не купувати російські товари*») та дев'ять – на «культурну АР» («*Слід обмежити або навіть заборонити вплив російської культури (кіно, книжок тощо) в Україні*»). Зазначимо, хоча й ряд висловлювань мав «позитивний» характер («*Росія має розвинену культурну спадщину*»), більшість тверджень мала негативний (антиросійський) зміст, що, на нашу думку, цілком логічно. Справа в тому, що метод «врівноваження» позитивних та негативних висловлювань застосовується у психодіагностиці для нейтралізації ефекту соціальної бажаності. Але предметом нашого дослідження був феномен («анти-...»), сутність якого передбачає бажаність одних позицій та небажаність інших. Отже, згода з «негативним» твердженням нам видавалась більш валідною, ніж незгода з «позитивним». Крім того, оскільки АР було визначено як різновид соціальної установки, ми намагалися поєднувати висловлювання когнітивного («*Політика Росії до України завжди була агресивною, імперською*»), емоційного («*Мені не подобається російська культура*») та поведінкового («*Я не голосував і не голосуватиму за політиків, які виступають за дружбу з Росією*») типів.

Для визначення валідності завдань досліджуваним пропонувалося ще одне «контрольне» твердження – «*Я відчуваю антипатію до Росії та всього російського*» (таке формулювання було пов'язане з тим, що саме емоційний компонент є основою атитюду). Відповіді на це завдання у майбутньому дозволяли поділити вибірку на умовно «антиросійську» (4–5 балів) та «проросійську» (1–2 бали) групи. Все дослідження проводилось анонімно.

Процедура U-критерію Манна–Уїтні засвідчила, що статистично вірогідні відмінності між «проросійською» ($n = 106, 42\%$) та «антиросійською» ($n = 85, 33\%$) групами стосуються абсолютно всіх 27 тверджень, при цьому всі відмінності сягають високого рівня (при $p = 0,001$). Це, з нашого погляду, свідчить про належну критеріальну (емпіричну) валідність відібраних завдань і можливість побудови на їх основі методики діагностики АР. Також зазначимо, що зміст та формулювання всіх завдань забезпечували високий рівень очевидної валідності.

Для визначення структури феномену АР (та майбутньої методики) ми використали процедуру факторного аналізу (за методом Varimax). У первинному аналізі виділилися чотири фактори із загальним внеском до сумарної дисперсії 60,8 %. Перший фактор (21,6 %) мав такі

складники: «Російська політика спирається на гірші традиції колишньої радянської» (0,729), «Україні слід позбутись енергетичної (газової) залежності від Росії» (0,726), «Росія не є (і ніколи не була) демократичною, вільною країною» (0,712), «Я відчуваю антипатію до російських політичних лідерів» (0,708), «Насправді Росія має слабку економіку, яка базується лише на природних ресурсах (газ, нафта)» (0,707), «Україні слід переорієнтувати свою економіку з Росії на інші країни» (0,657), «Політика Росії до України завжди була агресивною, імперською» (0,578) та «Російський рубль – відносно надійна валюта» (-0,575). Виходячи з такого змісту, фактор було інтерпретовано як «політико-економічна АР».

До другого фактора (14,1 %) увійшли твердження: «Я із задоволенням читаю книжки російських авторів» (-0,751), «Мені не подобається російська культура» (0,675), «Багато російських товарів є неякісними» (0,597), «Я не маю нічого проти російських фільмів» (-0,581), «Росія має розвинену культурну спадщину» (-0,559), а тому його було визначено як «культурна АР».

Основу третього фактора (умовно – «мовна АР»; 14 %) склали завдання: «Російська мова не повинна бути державною в Україні» (0,705), «Слід обмежити використання російської мови в Україні» (0,692), «Слід обмежити або навіть заборонити допуск російських товарів на український ринок» (0,639) та «Слід обмежити або навіть заборонити вплив російської культури (кіно, книжок тощо) в Україні» (0,579).

Нарешті, четвертий фактор (11,1 %) ґрунтувався на таких складниках: «Конфлікт Росії та України є абсурдним, адже це братські країни» (0,654), «Україні слід підтримувати економічні зв'язки з Росією» (0,611), «Російська та українська культури тісно пов'язані, є близькими» (0,593). Цей фактор, у якому підкреслювався факт різнобічних зв'язків обох країн, дещо «змазував» загальну картину, адже не вказував на конкретний тип АР. До того ж, питання викликало окреме існування 2-го («культурного») та 3-го («мовного») факторів. Тому далі здійснили ще один – «вторинний» факторний аналіз показників, що мали лише високі факторні навантаження у виділених факторах. Відповідно, ми відкинули сім тверджень (№ 1, 5, 12, 14, 17, 18, 27) з невисокими навантаженнями.

Вторинний факторний аналіз виділив три фактори (сумарна дисперсія – 58,4 %), структуру яких наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Первинний перелік завдань та результати їхньої апробації

№ з/п		F1	F2	F3
1	Росія є ворогом України		*	
2	Україні слід підтримувати економічні зв'язки з Росією	-0,434	0,601	-0,118
3	Російська мова не повинна бути державною в Україні	0,354	-0,071	0,632
4	Слід обмежити або навіть заборонити допуск російських товарів на український ринок	0,324	-0,312	0,557
5	Усі проросійські політичні сили в Україні – це зрадники		*	
6	Російська та українська культури тісно пов'язані, є близькими	-0,171	0,725	-0,130
7	Політика Росії до України завжди була агресивною, імперською	0,649	-0,309	0,377
8	Слід обмежити або навіть заборонити вплив російської культури (кіно, книжок тощо) в Україні	0,277	-0,402	0,683
9	Україні слід позбутись енергетичної (газової) залежності від Росії	0,737	-0,158	0,268
10	Слід обмежити використання російської мови в Україні	0,076	-0,322	0,778
11	Конфлікт Росії та України є абсурдним, адже це братські країни	-0,391	0,687	-0,042
12	Бойкотування російських товарів навряд чи в інтересах українців		*	
13	Російська політика спирається на гірші традиції колишньої радянської	0,786	-0,140	0,261
14	Російський народ не є братським українському		*	
15	Російський рубль – відносно надійна валюта	-0,622	0,281	0,177
16	Я не маю нічого проти російських фільмів	-0,366	0,605	-0,281
17	Я намагаюсь не купувати російські товари		*	
18	Я не голосував і не голосуватиму за політиків, які виступають за дружбу з Росією		*	
19	Я із задоволенням читаю книжки російських авторів	-0,078	0,650	-0,349
20	Україні слід переорієнтувати свою економіку з Росії на інші країни	0,689	-0,149	0,309
21	Я відчуваю антипатію до російських політичних лідерів	0,727	-0,222	0,211
22	Багато російських товарів є неякісними	0,423	-0,231	0,376
23	Росія має розвинену культурну спадщину	-0,079	0,665	-0,187
24	Росія не є (і ніколи не була) демократичною, вільною країною	0,748	-0,168	0,168
25	Мені не подобається російська культура	0,184	-0,64	0,346
26	Насправді Росія має слабку економіку, яка базується лише на природних ресурсах (газ, нафта)	0,704	-0,199	0,195
27	Росія захищає своїх співвітчизників та російськомовне населення в інших країнах СНД		*	

* Завдання відкинуто за результатами першого факторного аналізу.

Як бачимо, всі вони змістовно були схожими або ідентичними до попередніх перших трьох («політико-економічна», «культурна» та «мовна» АР). На перший погляд, окреме існування останнього фактора видається дивним, адже мова, зазвичай, вважається складовою частиною культури. На нашу думку, його сенс полягає в тому, що російська мова в Україні не сприймається як надбання лише російської культури та держави, адже це також мова багатьох громадян України. Зникнення (а точніше – «розчинення») попереднього четвертого фактора підтвердило правильність проведення вторинного факторного аналізу, а тому надалі ми вирішили спиратися на його результати. Виходячи з останніх, ми також відкинули ще чотири завдання (№ 2, 4, 15, 22) з незначними факторними навантаженнями. Отже, в нас залишилося 16 завдань, які було розподілено за трьома шкалами: 1) *політико-економічна АР* – антипатія до Росії як держави, критичне ставлення до її внутрішньої та зовнішньої політики, економіки й, відповідно, співробітництва з нею; 2) *культурна АР* – антипатія до Росії як країни, її культурної спадщини, заперечення культурної та історичної близькості народів Росії та України; 3) *мовна АР* – критичне ставлення до російської мови та культурних каналів її трансляції, відмова у наданні їй офіційного статусу.

Перші дві шкали мають «зовнішньополітичний» характер, а остання – «внутрішньополітичний» (стосується не РФ, а проросійських громадян та регіонів України, тобто своєї «внутрішньої Росії»). Процедура U-критерію Манна–Уїтні засвідчила статистично достовірні відмінності за всіма трьома шкалами (при $p = 0,001$) у групах «проросійських» та «антиросійських» досліджуваних, що підтверджує їхню валідність. Ми вирішили не вводити у методику сумарний (узагальнений) показник, адже в ситуації, коли людина має високий рівень одного типу АР та поміркований/низький рівень іншого (інших), можна отримати артефакт.

У подальшому відібрані завдання були «перетасовані» таким чином, щоб порівняно рівномірно розподілити завдання різних шкал, уникаючи їх скупчення у певній частині методики. Таким чином був отриманий кінцевий варіант методики з умовною назвою «ШАР» (шкала антиросійськості).

Наступним кроком стала перевірка відібраних завдань на надійність. Належний рівень внутрішньої узгодженості методики був підтверджений коефіцієнтами α -Кронбаха та Спірмена–Брауна. Зокрема,

загальний α - показник за всією методикою дорівнював 0,918, а показники за окремими шкалами склали відповідно 0,902, 0,827 та 0,746. Коефіцієнт Спірмена–Брауна при «розщепленні» методики на дві частини склав 0,934. Бачимо, що всі показники містяться у діапазоні від задовільних до високих значень.

Перед визначенням норм шкал методики ми вирішили з'ясувати наявність статевих та вікових відмінностей показників шкал АР. Процедура U-критерію Манна–Уїтні не виявила статистично вірогідних відмінностей між статевими групами. Поряд із тим така відмінність (при $p = 0,001$) виявилася між даними студентів та викладачів щодо політико-економічної АР (у середньому 25,2 проти 28,3). Можливо, це є наслідком ефекту політичної соціалізації – через свій максималізм молодь, все ж таки, менш політизована. Це зумовило необхідність визначення вікових норм за першою шкалою методики. Традиційно визначення тестових норм ґрунтується на показниках середньостатистичних значень та стандартного відхилення ($X \pm SD$). Таким чином було визначено норми за 2-ю та 3-ю шкалами. Але у випадку із 1-ю шкалою ми були змушені відійти від цього алгоритму. Причиною стало те, що значна кількість результатів за цією шкалою мала крайні («екстремальні») значення, були «зміщені» у зону максимальних показників (внаслідок чого замість нормального розподілу виникла негативна асиметрія). У таких випадках замість середньостатистичних значень орієнтуються на інший показник центральної тенденції – медіану, що ми й зробили. Таким чином, норми за 1-ю шкалою вираховувались за формулою $Me \pm SD$.

У подальшому (квітень–травень 2015 р.) для визначення ретестової надійності методики ми провели ще одне, додаткове, дослідження. Вибірку ($n = 92$, віком від 19 до 78 років, у середньому – 31 рік) склали студенти, співробітники та викладачі Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Часовий інтервал між першим та другим «зрізами» становив чотири тижні, що, на нашу думку, цілком достатньо для перевірки стабільності даних, пов'язаних не лише з особистісними, а й соціально-політичними чинниками. У дослідженні, яке мало анонімний характер (всі бланки підписувалися умовними кодами), використовувалися лише 16 попередньо відібраних завдань. Показники кореляції даних трьох шкал (за коефіцієнтом Спірмена) склали відповідно 0,789, 0,836 та 0,734 (всі при $p = 0,001$), що підтверджує надійність «ШАР».

Регіональні результати апробації методики (табл. 2) безпосередньо не стосуються процесу її створення, але уявляються цікавими в контексті регіональної масової геополітичної свідомості.

Таблиця 2

Показники АР в регіональних групах

Тип АР	Регіони ($X \pm SD$)				Відмінність за Н-критерієм Краскала–Уоллеса
	Чернігів	Львів	Дніпропетровськ	Одеса	
Політико-економічна	26,9 ± 6,1	31,2 ± 3,3	25,2 ± 8,1	23,6 ± 7,6	при $p = 0,001$
Культурна	14,3 ± 5,0	19,4 ± 5,0	13,3 ± 5,8	11,9 ± 4,6	при $p = 0,001$
Мовна	8,7 ± 3,0	11,5 ± 2,6	8,5 ± 3,3	6,3 ± 3,2	при $p = 0,001$

Той факт, що найвищі показники АР (за всіма типами) мали місце в досліджуваних з Галичини, а найнижчі – в одеситів, загалом був очікуваним. Зазначимо також, що з огляду на показники стандартного відхилення львів'яни виявилися найбільш однотайними в оцінці політико-економічної та мовної АР. Увагу привертають дані опитаних з Дніпропетровська. По-перше, порівняно з Півднем, тут була більш виражена мовна АР. Але найцікавішими нам уявляються показники стандартних відхилень – у представників Східної України вони виявилися найвищими порівняно з усіма іншими регіональними групами. Можливо, така поляризація масової геополітичної свідомості стала наслідком географічної близькості до зони АТО (внаслідок чого традиційні проросійські орієнтації почали поступово «розмиватися»).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Антиросійськість є різновидом соціальної установки до негативного (критичного) сприймання Росії як держави (у політико-економічному вимірі) та країни (у культурному плані). Специфіка антиросійськості серед громадян України полягає в тому, що, крім двох вищезгаданих форм, вона має ще одну – мовну, котра відображає ставлення до культурного «відбитку» Росії в Україні. Одним із методів досліджень антиросійськості може бути авторська методика «ШАР», спрямована на діагностику трьох вищезгаданих форм. Результати апробації опитувальника дозволяють розглядати його як перспективний діагностичний інструмент у політико-психологічних та соціологічних дослідженнях масової політичної та геополітичної свідомості (зокрема, на тлі україно-російського конфлікту).

Література

1. Дроздов О. Ю. Україно-російський конфлікт як чинник динаміки масової геополітичної свідомості вітчизняної молоді / О. Ю. Дроздов // Актуальні

проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – 2015. – Т. 11, вип. 12. – С. 90–100.

Drozdov O. Yu. Ukrayino-rosijskyj konflikt yak chynnyk dynamiky masovoyi geopolitychnoyi svidomosti vitchyznyanoyi molodi [Ukrainian-Russian conflict as a factor of dynamics of Ukrainian youths mass geopolitical consciousness] / O. Yu. Drozdov // Aktualni problemy psykholohiyi : zb. nauk. pr. In-tu psykholohiyi im. G. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. – 2015. – Т. 11, вып. 12. – Р. 90–100.

2. Як змінилося ставлення населення України до Росії та населення Росії до України : прес-реліз Київського міжнародного інституту соціології (6.02.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=502&page=1>

Yak zminylosya stavlennya naseleण्या Ukrayiny do Rosiyi ta naseleण्या Rosiyi do Ukrayiny : pres-reliz Kyuyivs'kogo mizhnarodnogo instytutu sociologiyi [How changed attitudes of Ukrainian population to Russia and Russian population to Ukraine: press-release of Kyiv international institute of sociology] (06.02.2015) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=502&page=1>

3. Anti-Americanisms in World Politics / ed. by P. J. Katzenstein, R. O. Keohane. – Ithaca : Cornell University Press, 2007. – 351 p.
4. Cohen F. Modern Anti-Semitism and Anti-Israeli Attitudes / F. Cohen, K. D. Harber, L. Jussim, G. Bhasin // Journal of Personality and Social Psychology. – 2009. – Vol. 97, № 2. – P. 290–306.
5. Dekker H. Behaviour and Attitude. Effect of Attitude on Behavioural Desire with respect to Foreign Countries and Peoples and Germany and Germans in particular [Electronic resource] / H. Dekker, B. Dijkgraaf, F. Meijerink. – Access mode : http://www.researchgate.net/profile/Henk_Dekker/publication/234038420_Behaviour_and_attitude_effect_of_attitude_on_behavioural_desire_with_respect_to_foreign_countries_and_peoples_and_Germany_and_Germans_in_particular/links/54ae5fbb0cf2828b29fce02b.pdf

УДК 81'23:159.923

Л. В. Засекіна, Ю. А. Цьось

Received December 03, 2015;

Revised March 04, 2016;

Accepted May 26, 2016.

АРГУМЕНТАЦІЯ ЯК ВИРАЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ СТИЛІВ ОСОБИСТОСТІ

У статті представлено результати теоретичного аналізу аргументації як виду дискурсу, який відображає індивідуальні комунікативно-мовленнєві стилі.